

and curricula; improving of scholarship support system for higher education students; providing real financial opportunity for the participants of the educational process to study, teach, practice or conduct research in another institution of higher education (scientific institution) on the territory of Ukraine or abroad; creating of the necessary base for research work at universities.

Key words: *autonomy, higher education establishment, academic freedom, democratization and humanization of education.*

УДК 78.4.093.37(477.43)КП

DOI: 10.32626/2309-9763.2018–25.32-37

*Валентина Вонсович, Оксана Горбатюк, Вікторія Федорчук
Valentyna Vonsovych, Oksana Horbatiuk, Victoriia Fedorchuk*

СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК ОДНІЄЇ З НАЙСТАРІШИХ КАФЕДР УНІВЕРСИТЕТУ – КАФЕДРИ ПЕДАГОГІКИ ТА УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

FORMATION AND DEVELOPMENT OF ONE OF THE OLDEST DEPARTMENTS OF THE UNIVERSITY – THE DEPARTMENT OF PEDAGOGY AND MANAGEMENT OF THE EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

У статті розкрито питання функціонування, становлення і розвитку однієї з найстаріших кафедр Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка – кафедри педагогіки та управління навчальним закладом. У хронологічній послідовності простежено зміни у професорсько-викладацькому складі кафедри, зростання науково-методичного доробку науково-педагогічних працівників. Акцентовано увагу на тому, що основні напрями педагогічних досліджень, над якими працює кафедра, спрямовані на удосконалення педагогічної підготовки майбутніх учителів та розвиток педагогічної думки в Україні.

Ключові слова: *університет, кафедра, завідувач, викладач, педагогіка, науково-практичні конференції, наукові семінари, майстер-класи, всеукраїнські круглі столи, архівні матеріали.*

Серед кафедр Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка чільне місце належить кафедрі педагогіки та управління навчальним закладом. Із квітня 2013 року, коли посаду завідувача кафедрою обійняла доктор педагогічних наук, професор Ірина Олексіївна Кучинська, кафедра плідно проводить наукове співробітництво з Університетом менеджменту освіти НАПН України; Інститутом педагогіки НАПН України; Бердянським державним педагогічним університетом; Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України; Інститутом проблем виховання НАПН України.

Кафедра продовжує славні традиції: проводити всеукраїнські науково-практичні конференції, наукові семінари, майстер-класи, всеукраїнські круглі столи. Систематично залучаються викладачі та студенти до участі у заходах, які проводить кафедра, на факультеті та університеті, зокрема: конкурси на кращий виховний захід; змагання з педагогічної майстерності; ігри на патріотичну проблематику; диспути; квести. Проводиться значна профорієнтаційна робота серед старшокласників і випускників загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, гімназій міста і Хмельниччини. Викладачі кафедри на чолі із завідувачем, активно співпрацюють із закладами освіти міста та району, проводячи семінари, конференції, круглі столи. Життя кафедри активне і дієве.

Вибір теми нашої статті зумовлений унікальною ситуацією – святкуванням 100-річчя з дня заснування ЗВО, що відбудеться у жовтні 2018 року. Ці обставини й зумовили мету статті, що полягає у розкритті функціонування, становлення і розвитку однієї із найстаріших кафедр університету – кафедри педагогіки та управління навчальним закладом.

Наразі ж звернімося до репрезентованих архівних матеріалів. Передусім підкреслимо, що заснування кафедри педагогіки пов'язане з іменем видатного українського педагога Софії Федорівни Русової. Саме вона в липні 1920 року була обрана лектором з педагогіки Кам'янець-Подільського державного українського університету, заснованого в травні цього ж року.

В архівних матеріалах міститься оголошення про засідання професорської ради Кам'янець-Подільського державного українського університету 5 травня 1920 року, де до порядку денного було включене питання про заснування кафедри педагогіки на історико-філологічному факультеті. Інший документ (оголошення) свідчить про включення в порядок денний засідання ради 28 липня 1920 року питання про обрання С. Русової лектором кафедри педагогіки [1].

Варто зазначити, що серед курсів, обов'язкових для всіх студентів історико-філологічного факультету, на осінній семестр 1920-1921 н.р. були представлені педагогіка і психологія обсягом 4 години на тиждень у продовж семестру. Педагогіку викладала С. Русова (4 год. лекцій і 2 год. практичних занять). Вона знайомила студентів з основами вікового психологічного розвитку дитини, педології та соціальної педагогіки, з кращими (для свого часу) здобутками світової гуманістичної педагогіки та психології, працями відомих педагогів: Песталоцці, Руссо, Ушинського, Лесгафта, Монтессорі та інших, внесених до списку рекомендованої літератури [2]. Також відомий педагог читала лекції для широкої загалу місцевої громадськості. Після від'їзду С. Русової за кордон у 1922 році, педагогіку викладав П.В. Чалий, призначений політкомісаром інституту, історію педагогіки – С.М. Іваницький. У 1922-1923 н.р. педагогіку став читати молодий викладач М.В. Курневич, якому судилось зробити вагомий внесок у становлення кафедри педагогіки.

Робота кафедри розширювалася й урізноманітнювалася. Так, з весни 1923 року почав проводитися педагогічний семінар із метою ознайомлення слухачів з доповідями й обговоренням питань педагогічного і методичного характеру. Очолив його викладач М.В. Курневич. Уже в 1924 р. семінар став основною формою науково-педагогічної роботи вузу [3].

Складним було викладання історії педагогічної теорії і практики. Ставилося завдання встановити зв'язок між педагогічною теорією і практикою, з одного боку, і соціально-економічними чинниками – з іншого. М.В. Курневич у звіті за осінній триместр 1923–1924 навчального року відзначав, що провідними моментами у висвітленні історії педагогічного процесу є з'ясування соціально-трудова принципових виховання, з наданням більшої переваги сучасним педагогічним теоріям. Він також викладав курси “Радянська система освіти” та “Працевзнавство”. Викладачі психолого-педагогічних дисциплін організаційно об'єднуються у педагогічну предметну комісію. Вона почала функціонувати з 10 жовтня 1924 року і складалась із кафедр: соціального виховання (Курневич, Іваницький), педології (Борис, Зеланд), мистецтвознавства (Гагенмейстер, Франко). Головою комісії призначено М. Курневича. Першочергове завдання педагогічної предметної комісії полягало у розробці методології викладання педагогічних дисциплін у світлі тогочасної марксистської ідеології [4].

Педагогічна предметна комісія підняла на значно вищий рівень організацію педпрактикуму. Було розроблено план роботи та інструкцію для студентів-практикантів. Студенти прикріплювались до певної установи, утворювали ланки по 4-5 чоловік для роботи з керівником. Робили спостереження, проводили практичну роботу, вели щоденник або писали звіт про її виконання. Практична робота проводилась у піонерських ватагах (у IV триместрі). Вона полягала у наданні допомоги комсомольцеві-керівникові у проведенні роботи, участі у засіданнях рад загону, зборах загону, роботі ланок, участі у міських нарадах вожатих, ознайомленні з роботою керівних органів Комдитруху [5]. Звіт студентів про роботу з піонерами завірявся осередком ЛКСМУ, там же студентам давали характеристику. Поступово практика

стає важливим елементом діяльності кафедри педагогіки. З 1926 року утворюється Бюро педпрактики, головою якого призначено викладача педагогіки С.М. Іваницького.

Новий, більш якісний етап розвитку кафедри педагогіки розпочався після реорганізації ІНО в інститут соціального виховання. Значно ґрунтовнішими стають програми педагогічних дисциплін. Започатковуються нові курси: “Радянська система освіти”. “Організація дитячих установ”. Викладалися педагогіка особи, педагогіка колективу, соціальна гігієна, дидактика. Цікаво, що основними методами викладання в той час були: словесний, екскурсійний, виробничо-трудоий, дослідний, лабораторний, наочно-ілюстративний. А також запроваджено новий вид педпрактики – виробничу практику (в школах, на підприємствах, в колгоспах та ін).

На початку 1931-1932 н.р. в інституті утворено кафедру педагогіки. Із звіту про роботу кафедри педагогіки за цей освітній рік стає відомим склад кафедри: керівником її і штатним професором призначено Михайла Васильовича Курневича. До складу кафедри увійшли також доцент П.Я. Зарубайло, асистент і керівник практики Д.І. Сухий, позаштатний асистент О.А. Парамон, викладач образотворчого мистецтва Д.І. Ільченко, позаштатний викладач тонального мистецтва М.А. Косак [6].

З вересня 1933 р. кафедри педагогіки і педології об'єднуються в одну, педолого-педагогічну (завідувач і викладач педагогіки О.А. Парамон). У 1935 р. розпорядженням Наркомату освіти УРСР педінститут було ліквідовано. Відновили його, вже як учительський, в 1939 році. В цьому інституті діяла й кафедра педагогіки, яку в 1939-1941 рр. очолював Микита Миколайович Магден. Діяльність інституту відновилась з визволенням Кам'янця-Подільського від націонал-соціалістичної окупації. 19 серпня 1944 року наказом директора Кам'янець-Подільського державного учительського інституту Володимира Антоновича Валігури на посаду виконуючого обов'язки завідувача кафедри педагогіки і психології та старшим викладачем педагогіки призначено Платона Яковича Зарубайла. Педагогіку викладала ще й Циля Яківна Левіт, яка фактично виконувала обов'язки завідувача кафедри у зв'язку з хворобою Платона Яковича, психологію – Йосип Зінов'євич Рискін. З початку 1945-1946 навчального року на кафедру повертається М.М. Магден, приходять нові викладачі – Степанида Антонівна Нечипоренко, Іван Юхимович Гнатенко (1947 р.). Перші повоєнні роки були дуже важкими. Жодного підручника, жодних навчальних посібників. Та, незважаючи на труднощі, викладачі завершують викладання курсів, ведуть дослідницьку роботу, читають багато лекцій для громадськості та студентів. У цей час засновано кабінет педагогіки і психології. Викладачі поєднували власну наукову роботу з керівництвом науковими гуртками студентів, в яких об'єднались понад 20 осіб.

З 1945 до 1959 і з 1961 до 1964 років кафедрою керує Микита Миколайович Магден. Кафедра педагогіки і психології забезпечує викладання педагогіки, історії педагогіки, психології та шкільної гігієни, здійснює керівництво безвідривною та активною практикою. Безвідривна практика проводиться протягом шести тижнів по 1 дню в тиждень. Студенти знайомляться з плануванням роботи різних підрозділів школи, відвідують і обговорюють уроки, виконують практичну роботу: перевіряють зошити, працюють з відстаючими учнями тощо. З 1946 р. студенти складають державний екзамен з педагогіки. У 1954-1955 навчальному році кількість викладачів на кафедрі зросла до 8 осіб: М.М. Магден – завідувач кафедри, ст. викладач; Є.Ф.Єлінецький – кандидат педагогічних наук, ст. викладач; І.Ю. Гнатенко, С.С. Іщенко, І.І. Лимар – ст. викладачі, С.С. Кондратьєва, І.Ф. Роздобудько, К.П. Рибак – асистенти.

У цей час вагомою стала наукова робота викладачів. У 1957 році Є.Ф.Єлінецький працює над докторською дисертацією, рекомендована до захисту кандидатська дисертація С.В.Кондратьєвої. Дві монографії написав І.Ф. Роздобудько, працює над монографією М.М. Магден [7].

У 1959-1960 навчальному році у пресі надруковані статті доцента І.Г. Оплаканського та асистента І.Ф. Роздобудька. Кандидат педагогічних наук Є.Ф. Єлінецький організував роботу гуртка психології, і тепер на кафедрі діяло вже два наукових гуртки: педагогіки (науковий керівник І.Ф. Роздобудько) і психології. Посилюється науковий потенціал кафедри. В 1959 році до складу

кафедри зараховано доцента, кандидата педагогічних наук Івана Григоровича Оплаканського, який мав великий стаж роботи в педвузі на посаді завідувача кафедри педагогіки (13 років). Він уподовж 5 років працював у Кам'янець-Подільському державному педагогічному інституті і три з них очолював кафедру. Кафедра в цей час нараховувала 7 викладачів: І.Г. Оплаканський, Є.Ф. Єлінецький, М.М. Магден, І.Ю. Гнатенко, І.Ф. Роздобудько, М.Д. Цвіянович, М.М. Саковська [8]. В грудні 1964 р. захищають кандидатські дисертації І.Ф. Роздобудько та І.Ю. Гнатенко. Кафедру очолює І.Ф. Роздобудько, який у 1953 році закінчив Київський педінститут, педагогічний факультет, і з того часу незмінно працює на кафедрі. Розгортається науково-методична робота кафедри. В лютому 1965 року кафедра провела однотижневий семінар-лекторій для викладачів спеціальних навчальних закладів міста з питань педагогіки і психології; разом з обласним інститутом удосконалення кваліфікації вчителів в квітні того ж року – обласну науково-практичну конференцію з питань роботи опорних шкіл та шкіл передового педагогічного досвіду. Кафедра активно займається такими проблемами, як політехнізація школи, робота шкіл-інтернатів, боротьба за якісну успішність, розвиток активності і самостійності учнів тощо.

У кінці 60-х – на початку 70-х років кафедра поповнюється новими викладачами. Це – кандидати педагогічних наук Лука Григорович Ништа, Опанас Петрович Граб, Лідія Сергіївна Нечепоренко, асистенти Анатолій Сергійович Хоптяр, Альбіна Миколаївна Копчук, які мали значний педагогічний досвід, а також молодими викладачами, такими як Валентина Семенівна Гришунова, Петро Григорович Сливка, Валерій Григорович Куликов, Елеонора Іванівна Федорчук, Степан Миколайович Дмитрієв, Надія Федорівна Остапенко, Георгій Дмитрович Мітін. Захищають кандидатські дисертації М.Д. Цвіянович (1972 р.), А.С. Хоптяр (1973 р.), А.М. Копчук (1974 р.), зростає кількість наукових публікацій.

Із 1971 року кафедру очолює кандидат педагогічних наук, доцент І.Ю. Гнатенко. У лабораторію психології виділено посаду лаборанта, що полегшує організацію лабораторних занять. У методичній роботі кафедри значне місце займає обговорення та запис на магнітофонну стрічку лекцій, рецензування текстів лекцій. Посилення уваги до передового педагогічного досвіду обумовлює запровадження спецсемінару “Вивчення передового досвіду”. Проводяться спільні з учителями заходи. Стає регулярним міжвузівський методичний семінар з проблем вищої школи. Викладачами кафедри проводиться значна громадська робота (біля 200 лекцій в рік для вчителів міста і області, студентів, широкої громадськості). Значна увага приділялась і методичному керівництву різними видами практики: розроблені методичні вказівки щодо захисту педагогічної практики студентами.

Новий етап у навчально-методичній роботі кафедри розпочався у 80-х роках. Навчально-виховну та науково-методичну роботу на кафедрі здійснюють 12 викладачів, з них сім доцентів та кандидатів наук (Л.Г. Ништа, І.Ю. Гнатенко, А.С. Хоптяр, А.М. Копчук, Л.І. Бондарчук, Н.Ф. Остапенко, В.П. Струманський), старший викладач М.М. Саковська та три асистенти (С.М. Дмитрієв, П.Г. Сливка, Е.І. Федорчук). У 1982-83 н.р. введено спецкурс “Основи педагогічної майстерності”. розроблений у Полтавському педінституті, який поступово переріс у повноправний потужний курс. Це зміцнило зв'язки кафедри з Полтавським, Херсонським, Миколаївським педінститутами, Київським інститутом іноземних мов, іншими вишами, які працювали за програмою, розробленою кафедрою педагогічної майстерності Полтавського педінституту.

Участь у роботі “Школи педагогічної майстерності” організованої полтавчанами, підвищила науковий і методичний рівень викладачів, атмосферу творчості на кафедрі. Кафедра, очолювана кандидатом педагогічних наук, доцентом Л.Г. Ништою (1981 р.), започаткувала в інституті конкурси педагогічної майстерності. Зросла кількість публікацій, здійснених викладачами кафедри, наукових повідомлень на науково-практичних конференціях різного рівня, в тому числі й в нашому інституті. Особлива увага в цей період приділяється питанням трудового виховання і професійної орієнтації школярів.

Викладачами кафедри під керівництвом доцента Л.І. Бондарчук проведено комплексне дослідження “Трудове виховання і профорієнтація учнів сільської школи”. Результати дослідження викристалізувалися у кандидатські дисертації Н.Ф. Остапенко (1981 р.), Л.І. Бондарчук (1981 р.), Е.І. Федорчук (1988 р.). Науковий потенціал кафедри зростає. Кафедра поповнюється кандидатами наук Володимиром Григоровичем Кузем (1980 р.), Віктором Миколайовичем Федорчуком (1984 р.). В.П. Струманський в 1990 р. захистив докторську дисертацію. Також захистили кандидатські дисертації викладачі кафедри Т.І. Конькова (1987 р.), С.М. Дмитрієв (1988 р.), П.Г. Сливка (1990 р.), А.А. Гурський (1990 р.).

У 1988 році до складу кафедри увійшли викладачі педагогіки і психології, які працювали на педагогічному факультеті (внаслідок розформування кафедри педагогіки і методики початкового навчання): Георгій Дмитрович Мітін, Галина Броніславівна Трішневська, Володимир Васильович Присакар. 1989 року на базі кафедри педагогіки і психології утворено 2 кафедри: педагогіки (завідувач – доцент Л.Г. Ништа) та психології (завідувач – доцент В.М. Федорчук). Відтоді кафедра педагогіки діє як самостійний підрозділ вишу.

Упродовж 1998-2008 рр. колектив кафедри зазнав чисельних змін. Реструктуризація кафедри, скорочення годин на викладання педагогічних дисциплін та керівництво педагогічною практикою, викликане зміною статусу закладу вищої освіти (з інституту на університет) призвело до зменшення кількості викладачів, але в жодному разі не вплинуло на науковий потенціал і рівень викладання. Зміни відбулися і у керівництві кафедрою. Так, з 05.05.2010 р. до 06.04.2012 р. призначено на посаду завідувача кафедри педагогіки доцента Франчук Т.Й. (наказ № 82к від 27.04.2010 р.), а звільнено відповідно до наказу №94к від 06.04.2012 р.. Завідувачем кафедри загальної педагогіки, педагогіки вищої школи та управління навчальним закладом призначено професора Мендерецького В.В. (наказ № 94-км від 06.04.2012 р.), звільнено – 30.00.2012 р. (наказ № 335-к від 29.11.2012 р.).

З 03.12.2012 р. на посаду завідувача кафедри загальної педагогіки, педагогіки вищої школи та управління навчальним закладом (наказ № 338-к від 03.12.2012 р.) позначено професора Кучинську І.О., а 11.04.2013 року вона обрана на посаду завідувача кафедри загальної педагогіки, педагогіки вищої школи та управління навчальним закладом (наказ № 130-к від 11.04.2012 р.). У квітні 2012 р. кафедру педагогіки перейменовано на кафедру загальної педагогіки, педагогіки вищої школи та управління навчальним закладом (наказ №2-ОД від 02.04.2012 р.). Першого вересня 2014р. – перейменовано на кафедру педагогіки, дошкільної, початкової, середньої і вищої освіти та управління навчальним закладом (наказ № 15-ОД), а 25 вересня 2017 р. – на кафедру педагогіки та управління навчальним закладом (наказ № 73-ОД).

В умовах сьогодення колектив кафедри забезпечує загальнопедагогічну підготовку студентів факультетів університету: фізико-математичного, історичного, фізичної культури, української філології та журналістики, іноземної філології шляхом викладання низки дисциплін.

За цей час кафедра пройшла значний історичний шлях. Забезпечувала викладання педагогічних дисциплін, організовувала педагогічну практику студентів, проводила значну громадську роботу

З року в рік зростає науковий потенціал кафедри, число публікацій: статей, методичних рекомендацій, навчальних посібників. Сьогодні на кафедрі педагогіки та управління навчальним закладом працюють досвідчені педагоги, кандидати наук, доценти Вонсович Валентина Павлівна, Горбатьок Оксана Василівна, Гурський Володимир Агафангелович, Дутко Олена Миколаївна, Лебідь Інна Юхимівна, Федорчук Вікторія Вікторівна, Франчук Тетяна Йосипівна. Старші викладачі: Сесак Іван Васильович, Ковальчук Геннадій Петрович; асистенти: Поліщук Світлана Вікторівна, Боднар Дмитро Миколайович. Кафедру успішно очолює доктор педагогічних наук, професор Кучинська Ірина Олексіївна.

Отож, кафедра пройшла тривалий, непростий, історичний шлях розвитку, акумулювала значний досвід викладання педагогічних дисциплін, організації педагогічної практики студентів, просвітницької роботи у галузі педагогіки серед населення.

Список використаних джерел

1. Кам'янець-Подільський міський державний архів. Ф.582. Оп.1. Спр.146, Арк.39, 77.
2. Кам'янець-Подільський міський державний архів. Ф.582. Оп.1. Спр.54. Арк.7.
3. Кам'янець-Подільський міський державний архів. Ф.302. Оп.1. Спр.305. Арк.126; Спр.608. Арк.12.
4. Кам'янець-Подільський міський державний архів. Ф.302. Оп.1. Спр.421. Арк.46; Спр.722. Арк.1; Спр.715. Арк.8.
5. Кам'янець-Подільський міський державний архів. Ф.302. Оп.1. Спр.421. Арк.46; Спр.722. Арк.1; Спр.715. Арк.8.
6. Кам'янець-Подільський міський державний архів. Ф.302. Оп.3. Спр.1631. Арк.75, 14.
7. Кам'янець-Подільський міський державний архів. Ф.302. Оп.3. Спр.84. Арк.68-75.
8. Кам'янець-Подільський міський державний архів. Ф.302. Оп.3. Спр.113. Арк.46, 28; Спр.84. Арк.68-75.

This article, basing on represented archival materials, considers the question of functioning, formation and development of one of the oldest departments of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko national university – the department of pedagogy and management of the educational establishment. It is emphasized that the formation of the department is connected with the name of outstanding Ukrainian pedagogue – Sofia Fedorivna Rusova. According to the materials of Kamianets-Podilskyi city state archive there is an announcement about the meeting of professors council of Kamianets-Podilskyi state Ukrainian university of the 5-th of May, 1920. It is mentioned that the question of formation of the department of pedagogy locating at the History faculty was included to the agenda. The changes in professors and lecturers staff, the development of scientific and methodological works of scientific pedagogical workers are traced in the chronological order. The attention is paid to the fact that with the aim of formation of creativity of future pedagogues and for the activating of mental activity of students in educational process the lecturers of the department use the following methods widely: problem lectures, business games and role-playing, analysis of pedagogical situations and solving of pedagogical problems. For improvement of independent work of students the following methods are used: tests, questions for self-control and mutual control, reviewing of the articles from pedagogical journals, topical-aimed reading, presentation of pedagogical press, doing creative individual tasks, writing of reports, etc. The implementation of credit-module system to the organizing of educational process has become a great stimulus in the work of the department.

The lecturers' active part in creating of methodical support of different kinds of students' practices is emphasized. It is accented that the main directions of pedagogical research of the department are aimed at the improvement of pedagogical preparation of future teachers and the development of pedagogical idea in Ukraine.

It is mentioned that the analyses of the work of the department of pedagogy and management of the educational establishment during the history of its existence demonstrates that in all periods of the functioning of our institution of higher education it took worthy place among other departments, had constructive leading role in the pedagogical preparation of students, in the organizing of pedagogical research, in the spreading of pedagogical knowledge among the population. Nowadays it facilitates the socialization of the students, formation of humanistic trend the development of creativity, interest to pedagogical activity of modern youth.

Key words: university, department, head, lecturer, pedagogy, scientific and practical conferences, scientific seminars, master classes, All-Ukrainian round table meetings, archival materials.